

**IMPACTUL BOLILOR CONTAGIOASE ASUPRA IMAGINARULUI
COLECTIV: CAZUL LEPREI ÎN CONTEXT ISTORIC,
EPIDEMIOLOGIC ȘI ETNOCULTURAL***

**THE IMPACT OF CONTAGIOUS DISEASES ON THE
COLLECTIVE IMAGINATION: THE CASE OF LEPROSY IN
HISTORICAL, EPIDEMIOLOGICAL AND ETHNO-CULTURAL
CONTEXT**

*Valentin Arapu, dr. în istorie,
Institutul Patrimoniului Cultural,
ORCID: 0000-0002-1103-9758*

*Gabriel Arapu,
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”,
Chișinău
arapu.gabriel@gmail.com*

CZU: 616.211-002.73

Abstract

Contagious diseases - plague, smallpox, cholera, leprosy - have harvested millions of lives throughout history in different parts of the world. Most of the time, people were vulnerable to contagious diseases, the impact of which, in epidemic and pandemic forms, was devastating for the whole society. The disease of leprosy had its own specificity, offering those affected by this disease, a much longer life perspective compared to the plague or cholera that ended human life in just a few days. At the same time, lepers became the unpleasant to the society, fueling multiple prejudices and phobias, which appeared on the background of not knowing the medical subtleties of the disease. People's fear of lepers created favorable conditions for the emergence of phantasmagoric perceptions and conspiracy theories about people with „lion faces” and „elephant feet”.

***Key words:** leprosy, contagious diseases, „lion-faced” and „elephant-footed” people, theological therapy.*

Argument. Impactul bolilor contagioase asupra oamenilor în trecut și prezent este pe cât de devastator pe atât și de generator al unor percepții contradictorii privind viața pe Terra. Pe măsura avansării omenirii au evaluat și cunoștințele medicale despre cauzele și esența bolilor, despre tratamentul lor eficient. În pofida progreselor înregistrate în medicina științifică, unii dintre oameni continuă să creadă în diferite teorii conspiraționiste, promovând multiple stereotipuri și prejudecăți, inspirate din practicile oculte și cele ale medicinei

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

magice¹. O altă categorie de oameni, în cazul îmbolnăvirii, apelează la terapia teologică, invocând rugăciuni adresate sfinților protectori și tămăduitori de boli. În terapia teologică Sfântul Haralambie este apărător de ciumă și holeră, Sfânta Varvara este înzestrată cu puteri vindecătoare de ciumă și variolă. Boala leprei este lecuită prin puterea tămăduitoare a mai multor sfinți: Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Simeon Stâlpnicul, Sfântul Martin, Sfântul Nichifor Leprosul, Sfântul Lazăr².

În imaginarul colectiv au persistat multiple stereotipuri și prejudecăți față de oamenii atinși de lepră, boală care, în percepția oamenilor din trecut, nicidecum nu putea fi de origine locală, fiind adusă din afară de către alogeni stabiliți în țară (evrei, armeni etc) sau de către invadatori: sarazini, mauri, turci, moscali etc. Necunoașterea cauzelor adevărate ale leprei crea în imaginarul colectiv reprezentări monstruoase despre acești bolnavi care după ani de suferință căpătau o înfățișare hidoasă, mutilată, asemuită cu „fața de leu”³.

În articolul de față este analizat impactul bolilor contagioase asupra imaginarului colectiv prin exemplificarea leprei în context istoric și etnocultural. Imaginarul oamenilor din trecut era marcat de un șir de prejudecăți și stereotipuri față de bolnavii atinși de boli infecțioase, în special față de leproșii în jurul cărora persistau multiple percepții conspiraționiste privind originile misterioase ale acestei maladii. În pofida eradicării în mare parte a leprei, oamenii continuă să-i invoce numele la modul figurat atunci când se raportează la anumite aspecte negative ale vieții lor private sau la activitățile lor publice.

Percepții conspiraționiste. În Europa medievală vina pentru apariția epidemiilor era atribuită evreilor, maurilor, străinilor, călătorilor, grupelor marginale ale societății și tuturor acelor care nu erau integrați în societate. Ura și agresivitatea colectivă era direcționată în direcția acestor grupuri de oameni printre care erau și leproșii, izgoniți din societate. În perioada anilor 1348-1350 leproșii au fost învinuiți de răspândirea ciumei, chipul lor îngrozitor demonstrând faptul că ei au suferit pedeapsa divină.

¹ Valentin Arapu. *Leprea în contextul folclorului medical și a medicinei magice (aspecte etnoculturale)*. În: „Simpozionul Internațional de Etnologie: Tradiții și procese etnice”, Ediția a III-a, organizat de IPC. Chișinău, 31 martie 2022. Programul și rezumatele simpozionului”. Chișinău: S. n. (Notograf Prim), 2022, p. 15.

² Valentin Arapu, Gabriel Arapu. *Sfântul Lazăr în contextul sfinților protectori, tămăduitori și vindecători de lepră (aspecte teologice și etnoculturale)*. În: „Buletinul informativ al Simpozionului Național „Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, Vol. VIII. Piatra Neamț: Editura Cetatea Doamnei, 2022, p. 5-14.

³ Idem. *Leproșii sau oamenii cu „față de leu” în context istoric și etnocultural (aspecte generale)*. În: „Acta Terrae Fogarasiensis”, Vol. XI, Făgăraș: Editura Negru Vodă (Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”), 2022, p. 58-68.

În percepția colectivă persista convingerea că leproșii nu sunt sinceri, fiind destrăbălați și „melancolici”. Se credea că leproșii sunt legați cu vrăjitoria, putând să scape de boala lor prin satisfacerea plăcerilor trupești cu o persoană sănătoasă sau prin omorârea cuiva. În Franța, în anul 1321, au fost executați mulți leproși, imputându-le că se fac vinovați de otrăvirea fântânilor și izvoarelor⁴.

Lepra a devenit mai răspândită în secolul al XI-lea, atingând cotele sale maxime în secolul al XIII-lea, cu precădere înainte de „Ciuma neagră”. Proliferarea bolii devenise catastrofală, iar pentru a o stăpâni, Biserica catolică înființa aziluri pentru leproși – *lazaretti*, denumirea fiind inspirată de la Ordinul Sfântului Lazăr⁵. Către anul morții regelui Louis al VIII-lea în Franța funcționau circa 2.000 de leprozerii cărora, în ajunul morții sale, suveranul francez le-a donat 10.000 de livre⁶. În Anglia, în perioada anilor 1000-1472, au fost deschise 112 de leprozerii⁷.

Multe dintre fobiile europenilor față de leproși au apărut în condițiile unei răspândiri maxime a leprei pe fundalul căreia s-a dezlănțuit pandemia de ciumă – „Moartea neagră”⁸. În condițiile pandemice de ciumă și de persistare a multiple cazuri de lepră, autoritățile timpului au alimentat numeroase zvonuri macabre despre o colaborare conspiraționistă dintre evrei și leproși în răspândirea molimelor. Unul dintre zvonurile secolului al XV-lea spunea că regele maurilor din Granada, fiind strâmtorat de creștini, a pus la cale o răzbunare, încheind o înțelegere în acest sens cu evreii, pentru ai nimici pe creștini. Dar, evreii fiind din cale afară de suspicioși, sau înțeleși la rândul lor (și cu ajutorul diavolului) cu leproșii, pentru ai extermina pe creștini. Căpeteniile leproșilor au convocat patru consilii consecutive în cadrul cărora diavolul, prin intermediul evreilor, le-a insuflat ideea conform căreia leproșii sunt considerați drept cele mai mizerabile și detestabile ființe, respectiv, ar fi bine ca toți creștinii să moară sau să devină leproși. Intenția diabolică a fost pe placul tuturor celor prezenți, informația fiind răspândită mai departe în lume. Mulți dintre leproși au fost corupți de evrei, fiindu-le promise domnii pământene în regate, comitate și alte bunuri materiale. În mare parte leproșii chiar au ajuns să creadă în aceste uneltiri diabolice⁹.

⁴ M.V. Супотницкий, Н.С. Супотницкая. *Очерки истории чумы*. Книга I. *Чума добактериологического периода*. Москва: Вузовская книга, 2006, с. 29, 98.

⁵ Valentin Arapu, Gabriel Arapu. „Morții vii” – *cavalerii leproși ai Ordinului Sfântul Lazăr*. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației = Prospects and problems of research and education integration into the European area*, Volumul IX, Partea 2. Cahul: USC, 2022, p. 155-160.

⁶ M.V. Супотницкий, Н.С. Супотницкая. *Op. cit.*, p. 85.

⁷ *Ibidem*, p. 115.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

Într-o epistolă, vizată de notarul regal și stampilată cu sigiliul de stat, este descrisă o altă conspirație conform căreia regele Granadei și sultanul turc le-au adus la cunoștință evreilor parizieni precum că le-au expediat diferite licori pentru otrăvirea râurilor și izvoarelor. Evreii sunt sfătuiți să încredințeze această acțiune leproșilor. În schimb, evreii urmează să fie răsplătiți cu mult aur și argint, fiind rugați să cheltuie din plin banii oferii pentru ai otrăvi cât mai repede pe creștini și pe regele Franței¹⁰.

Papa Ioan al XXII-lea ar fi primit în anul 1321 o notă informativă, anexată la epistola „De ieprosis” scrisă de către contele Filip de Anjou. Contele aducea la cunoștința pontifului roman că în comitatul său au fost organizate descinderi în familiile de evrei, fiind depistat un pergament scris pe ambele părți, un sigiliu de aur cu greutatea de 19 florini¹¹. Pe sigiliu era reprezentată o troiță în fața căreia stătea într-o poză indecentă un evreu. Textul de pe pergament a fost tradus de către șase evrei care au fost forțați și torturați în acest scop. Din traducerea textului scrisorii reieșea că epistola era adresată regelui sarazinilor, stăpân al Orientului și Palestinei. Careva persoane terțe se pronunțau pentru încheierea unei alianțe între evrei și sarazini, sperând că se vor contopi cu timpul în aceeași religie și-și vor restitui, cu îngăduința regelui, pământurile strămoșești, inclusiv Ierusalimul. Autorii scrisorii sperau că vor subjuga lumea creștină, iar stăpânul Orientului va ajunge rege al Parisului. Până atunci, autorii epistoliei declarau că acționează cu sprijinul regelui Granadei, otrăvind-le creștinilor băuturile, apele, fântânile, râurile și izvoarele. În acest scop au fost corupți cei mai săraci dintre creștini și anume leproșii, dar ultimii în scurt timp s-au răzvrătit împotriva noastră, învinuindu-ne pe noi de aceste acțiuni. Totuși, autorii anonimi declarau că sunt mulțumiți de cele întreprinse deoarece creștinii și-au otrăvit frații, semănând răzmerițe și vrajbă între ei¹².

Importul leprei. În spațiul românesc persista o percepție generală asupra originii bolilor contagioase. Oamenii credeau că ciuma, holera, variola, lepra nu pot apărea în țară, dar sunt aduse din afară de către străini: pe timp de pace prin intermediul negustorilor și călătorilor veniți în principate, iar pe timp de război de armatele străine care invadau Țările Române.

¹⁰ *Ibidem*, p. 116.

¹¹ Un florin de aur bătut în Florența în prima jumătate a secolului al XIV-lea cântărea 3,51 g (greutatea florinului a variat pe parcursul secolelor de la 3,54 g la 3,33 g). Respectiv, acest sigiliu invocat de către contele Filip de Anjou ar fi avut o greutate de circa 66,69 g de aur (Mario Bernocchi. *Le monete della Repubblica fiorentina*. Vol. III. *Documentazione*. Editore: L. S. Olschki, 1976, p. 66).

¹² М.В. Супотницкий, Н.С. Супотницкая. *Op. cit.*, p. 116-117.

Multiple boli molipsitoare figurau în textele descânteceilor, astfel de maladii se manifestau prin diferite „bube” care erau clasificate după următoarele criterii: a) originea lor malefică – bube: cu „străgoni”, „muroni”, „pocitori”, „râmnnitori”, „strigoane”, „muroane”, „pocitoare”, „râmnnitoare”; b) culoarea erupțiilor cutanate – bube: „albă”, „neagră”, „galbină”, „viorintă”, „vânăță”, „verde”, „neagră”, „roșie”, „pestriță”; c) apartenența etnică – bube: „rumânească”, „nemțească”, „țigănească”, „ungurească”, „sârbească”, „lătinească”, „tălinească”, „franzuzească”, „prusească”, „rusească”, „jidovească”/„ovreească”, „turcească”; d) origine animală – bube: „oiască”, „căprească”, „văcească”, „porcească”, „mâțească”, „cânească”, „lupească”, „șerpească”, „pășărească”¹³. Un alt exemplu este consemnat în folclorul românesc, astfel, în părțile Brăilei ciuma în varianta populară era cunoscută „ca Boală a Turcilor”¹⁴, percepția respectivă fiind fortificată în mentalul colectiv al locuitorilor Țărilor Române deoarece după plecarea otomanilor nu erau semnalate epidemii de ciumă¹⁵.

La fel, ca și în cazul ciumei în popor se credea că lepra a fost adusă din afară, fiind indicate, ca regulă, trei țări de unde a fost importată boala: Rusia, Ungaria și Turcia. Cu referire la importul leprei din Rusia există mai multe argumente istorice și epidemiologice care ar fundamenta această percepție. În Rusia Kieveană, după opinia lui G.H. Minh, lepra a fost adusă din Bizanț în urma expedițiilor militare în Constantinopol, întreprinse de cnezii Oleg (807) și Igor (941)¹⁶. După constatarea lui V. Rihter, în Moscova lepra era prezentă pe parcursul secolului al XV-lea, fiind semnalată, de exemplu, la sfârșitul anului 1462. V. Rihter afirmă că lepra a fost importată nu din Orient, dar din Occident, reprezentând și o formă mai ușoară a bolii în condițiile atenuării acestei maladii în mai multe state¹⁷.

¹³ Enea Hodoș. *Descântece*. Sibiu: Editura „Asociațiunii”; Tipografia Arhidiecezană, 1912, p. 49-54.

¹⁴ Ion Ghinoiu. *Mitologie română: dicționar*. Ediția a 2-a. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013, p. 81; Eugenia Mincu. *The Romanian medical language in the context of the universal values*. În: „The Proceedings of the International Conference Literature, Discourse and Multicultural Dialogue”. Volume no. 2, 2014. Tîrgu-Mureș: Arhipelag XXI Press, 2014, p. 269; Valentin Arapu. *Ciuma – „boala turcilor”: o percepție tradițională românească (aspecte istorice, teologice, etnologice și epidemiologice)*. În: „Revista de Etnologie și Culturologie”, Vol. XXX, Chișinău, 2021, p. 5-10.

¹⁵ Valentin Arapu. *Dimensiunea istorico-etnologică a ciocilor în Țara Moldovei (sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea)*. În: „Revista de Etnologie și Culturologie”, Vol. XXV, Chișinău, 2019, p. 80.

¹⁶ К.Г. Васильев, А.Е. Сегал. *История эпидемий в России (Материалы и очерки)*. Москва: Государственное издательство медицинской литературы, 1960, с. 200.

¹⁷ В. Рихтер. *История медицины в России*. Часть I. Москва, 1814, с. 239; К.Г. Васильев, А.Е. Сегал. *Op. cit.*, с. 200.

În secolul al XVII-lea lepra era răspândită în Ural și regiunile limitrofe. Din jurnalul de călătorie a lui P.S. Pallas¹⁸ rezultă că lepra era puțin cunoscută, fiind numită în popor „neputința neagră” deoarece la etapa incipientă se înălbăstrea fața celui infectat. Boala ar fi fost importată din Astrahan, iar în Astrahan a fost adusă din Crimeea în urma campaniilor militare întreprinse în această peninsulă. În consecință, lepra mai era numită și „boala din Crimeea” - „krâmka”¹⁹.

Exploratorul P.S. Pallas menționa că lepra este răspândită mai mult în Ural, Astrahan și pe malurile râului Terek. După acest autor, boala avea o durată de 7 ani, finalizând cu decesul celui infectat²⁰. Tratamentul leprei era efectuat cu ajutorul „ierbii acre” și a mercurului. Astfel, în Orenburg unui cazac bolnav de lepră ia fost administrată o doză de mercur, provocându-i salivație. A urmat o scurtă îmbunătățire a stării de sănătate, dar, în scurt timp după tratamentul administrat, pacientul a revenit la fostul regim alimentar și la modul destrăbălat de viață. În consecință, boala a revenit în forță. Administrarea mercurului ca remediu împotriva leprei era asociată cu convingerea că lepra se manifestă în tandem cu sifilisul, respectiv, leproșii ar fi obsedați de poftes sexuale nesăbuite²¹.

Într-un raport alcătuit în anii ‘30 ai secolului al XIX-lea se specifica că lepra, fiind răspândită printre cazacii de pe Don, bântuie din cauza condițiilor sanitare precare în care trăiesc oamenii de rând, boala fiind mai mult răspândită în „locurile umede și mlăștinoase”²².

În anul 1889, după datele lui O.V. Petersen, în gubernia Basarabia erau atestați 16 bolnavi de lepră. Pentru comparație, în regiunea Kuban erau 122 de leproși, în gubernia Astrahan – 108 de leproși; în regiunea cazacilor de pe Don – 102 de leproși; în Liflanda – 520 de leproși. Per ansamblu, în anul 1889 în Imperiul Rus erau înregistrați 1.669 de leproși²³. Totodată, după estimările lui M.P. Manassein numărul real al leproșilor ajungea la 9.600 de cazuri²⁴.

¹⁸ Peter Simon Pallas (1741-1811) – cercetător, enciclopedist, geograf și explorator de origine germană, fiind născut la Berlin, și-a desfășurat activitatea sub oblăduirea coroanei ruse (1767-1811). A organizat expediții de cercetare în Siberia și în regiunile sudice ale Imperiului Rus (В.Н. Маракуев. *Петр Симон Паллас, его жизнь, ученые труды и путешествия*. Москва: Типография А.А. Горлецкого и К°, 1877, IX+214 с.).

¹⁹ П.С. Паллас. *Путешествие по разным провинциям Российской империи*. Часть 1. СПб, 1809, с. 448; К.Г. Васильев, А.Е. Сегал. *Op. cit.*, p. 200-201, 335.

²⁰ П.С. Паллас. *Op. cit.*, p. 201.

²¹ К.Г. Васильев, А.Е. Сегал. *Op. cit.*, p. 201.

²² *Ibidem*, с. 335.

²³ *Ibidem*, с. 342-343.

²⁴ *Ibidem*, с. 343.

Lepre figurale. Impactul leprei în societate nu a fost doar de ordin sanitar și epidemiologic, fiind afectate și cutumele moralității, educației și a conduitei oamenilor. Lepra devine un instrument al condeiului istoriografic și literar de biciuire a viciilor oamenilor, a calităților lor meschine și a fenomenelor nocive din societate. De exemplu, Ion Neculce în „Letopisețul Țării Moldovei” descrie domnia lui Constantin Vodă care în anul 1693 supuse țara unei fiscalități excesive. Cronicarul relevă că, fiind influențat de Brâncoveanu, Constantin Duca „aflară-să și aice sfetnici fără lege și tirănească zavistie, rană fără leac, și se cheamă lepra sau fistula în pînțece: văcăret, de vac-un zlot și de cal un leu să dè tot omul, de să trage acel obicei spurcat pînă astăzi în pămîntul nostru. Că orice domnu vine îi drag acel obicei și nu-l mai lasă”²⁵. Ion Neculce compară povara dărilor tradiționale la care s-a mai adăugat „și văcăritul asupra vitelor”²⁶ cu extinderea leprei la fel cum aceste noi dări sunt impuse de domnii care au urmat în scaunul țării. Pompei Gh. Samarian accentuează că Ion Neculce a folosit această comparație prin care lepra, fiind o boală fără leac era asemuită poftelor de îmbogățire a unor domni care introduceau noi dări, fiind și aceasta un fel de boală fără leac²⁷.

În limbajul literar și publicistic invocarea leprei este practică atunci când urmează de nuanțat calități sau fenomene ingrate, detestabile sau chiar macabre din societate. Față de persoanele nedorite într-o comunitate din cauza reputației lor compromise se aplică următorul *afurisism*: „Dar nu te-a chemat nimeni înapoi, nu ducem lipsă de lepre”²⁸.

În secolul al XIX-lea, în nord-vestul Transilvaniei erau frecvente practicile de concubinaj, adică cei „doi tineri se luau de soț și soție în fața familiei și a întregului sat, făcând inclusiv nuntă după toate rigorile tradiționale, fără să mai treacă pe la preot sau, cum a fost cazul mai târziu, pe la primărie”. Respectiv, în fața comunității locale ei erau căsătoriți. Abia când apăreau copiii pe care urmau să-i boteze, soții oficializau actul căsătoriei prin cununia religioasă.

²⁵ Ion Neculce. *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Ediție îngrijită, cu glosar, indice, și o introducere de Iorgu Iordan. București: Editură de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, p. 194.

²⁶ Manolachi Drăghici. *Istoria Moldovei. Pe timp de 500 de ani până în zilele noastre. Volumele 1 și 2, Iași, 1857*. Transpunere în litera și graiul zilei de azi și comentarii de Constantin Mihăiescu-Gruu. București: Editura & Tipografie PACO, 2013, p. 225.

²⁷ Pompei Gh. Samarian. *Medicina și Farmacia în Trecutul Românesc (1382-1775)*. Vol. I. Călărași-Ialomița: Tipografia „Moderna”, 1935, p. 289.

²⁸ Florentin Smarandache. *În doi timp și trei mișcări. Afurisisme*. București: Editura Perpessicus, 2002, p. 57.

Referentul eparhial Ioan Genț compara practicile de concubinaj cu lepra care se oploșise în „mijlocul poporului nostru”, urmând a fi stârpită prin concursul nemijlocit al preoților ortodocși²⁹.

În anul 1869 episcopul Dunării de Jos Melchisedec Ștefănescu critica starea de lucruri a unor feciori de preoți care-și îngreuiază inimile lor mai mult cu „înbuibarea și cu beția”, rămânând „neînvățați, și mai proști de câtă țărani”. Acești feciori de preoți nu sunt siliți de părinții lor să citească cărți din care cauză nu deprind „a înțelege Scriptura”, nu duc o viață de cinste ca niște fii de preoți, rămânând pustii „de toată rânduiala creștinească, și de învățătură care acea neînvățătură și prostime mai multu în Moldova noastră ca o lepră sau lățitu”³⁰.

În unele lucrări cu caracter economic autorii folosesc în sens metaforic noțiunea de lepră pentru a accentua unele fenomene negative în cadrul practicilor economice. De exemplu, Radu Mihai Crișan, raportându-se la „capcana îndatorării externe” în cazul țării subjugate economic prin creditele luate din afară, face referință la A.D. Xenopol care nuanța rolul nefast al împrumuturilor publice și private, contractate de la străini, în condițiile cărora „chiar creditul funciar, care a mai scăpat pe proprietari din ghearele cametei, ce este altceva decât un mare împrumut contractat la străini pentru a scăpa de lepra împrumuturilor mici ?”³¹.

În conformitate cu o nuanțare de ordin filologic a lui Jacques Byck, substantivul feminin *lepră* a devenit cu timpul poreclă „pentru bărbații răi și urâți”. În aceeași categorie de porecle se încadrează și substantivele feminine *ciumă*, *holeră*, *gâlmă*, *stârpitură*, *lepădătură*, *căzătură*³². În baza a numeroase surse istorice și folclorice completăm, la această părere expusă de J. Byck, că în cazul leprei, ciumei și holerei poreclele erau atribuite în aceeași măsură și femeilor pentru anumite defecte imagologice și comportamentale. Aceste boli contagioase loveau în egală măsură atât bărbații cât și femeile, respectiv și poreclele asociate cu ele erau date cam tot în proporția respectivă.

²⁹ Mircea Brie. *Căsătorie, mentalități colective și reglementări cutumiare în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. În „Interferențe intercultural. Studia în onorem Aurel Chiriac Sexagenarii supliment Crisia”, Nr. 1, Crisia, XLI, Oradea, 2012, p. 185-186.

³⁰ Melchisedec, Episcopul Dunării-de-Josu. *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire. După documentele Episcopiei și alte monumente ale terei*. București: Tipografia C.A. Rosetti, 1869, p. 412.

³¹ Radu Mihai Crișan. *Spre Eminescu. Răspuns românesc la amenințările prezentului și la provocările viitorului*. Ediția a IV-a. București: Editura TIBO, 2008, p. 315.

³² Apud. Raluca Miruna Soisun, *Resurse de expresivitate literară ale genului gramatical: masculin vs feminin*. În: „Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Rezumatele comunicărilor, USM, 10-11 noiembrie 2020”. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 44.

În folclorul românesc este atestată *Ciuma* personificată care avea și o numire masculină sub forma de *Cium* sau *Ciuman*³³. Referitor la lepră, remarcăm doar că în trecutul românesc bărbatul atins de lepră era numit „gubav”, respectiv femeia infectată de această maladie era numită „gubavă”³⁴. Boala contagioasă, la fel ca și porecla ulterioară inspirată din ea, nu făcea distincția între sexe, lovindu-i în măsură egală atât pe bărbați cât și pe femei.

O altă trăsătură negativă a firii umane, comparată cu lepra, este lenea sau lenevia. Lenea, lenevia sau trândăvia erau blamate în toate culturile lumii, subiectul dat persistând pe larg în tradiția populară, în folclor și în scrierile literare³⁵. Omul atins de „lepra leneviei” sau de „lepra lenei”³⁶ reprezintă un personaj literar întâlnit destul de des în operele literare.

Asocierea leprei cu lenevia nu este întâmplătoare, având și explicații istorice, etnologice și medicale. În cultura populară românească fiecare boală în parte era asociată cu un demon. De exemplu, ciuma și holera în imaginarul popular aveau chipurile unor femei (babe) hidoase care cu sabia, secera sau coasa, seceră la propriu viețile oamenilor. Față de lepră nu existau astfel de percepții deoarece bolnavii de lepră trăiau cu mult mai mult decât cei infectați de ciumă sau holera. Leproșii făceau parte din lumea cotidiană, dar erau izolați în locuri retrase sau periferice ale centrelor urbane. Leprosul este un suferind, sortit la chinuri trupești pe durata întregii sale vieți. Fiind exclus din societate, bolnavul de lepră purta pe față pecetea bolii sale fără a avea vreo speranță atât de tămăduire, cât și de moarte grabnică. În acest sens este relevantă percepția leprei în societatea iacuților care o numeau „moartea leneșă”³⁷. Leprosul, doar prin înfățișarea sa, marcată de deformarea și mutilarea feței și a membrelor, le insufla oamenilor groază, alimentându-le multiple fobii în acest sens.

³³ Tudor Pamfile. *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului (Din viața poporului român. Culegeri și studii, XXIX)*. București: Librăriile Socec & Comp.; Leipzig: Otto Harrassowitz, 1916, p. 323.

³⁴ Ioan M. Bujoreanu. *Colecțiune de legiurile Românei. Vechi și cele noi, Pravila lui Mateiu Basarab V. V. Domnul Țării (Complectă cu canonele ect.), Tipărită în Târgoviște în 1632*. Vol. III. București: Tipografia Academiei Române, 1885, p. 224.

³⁵ Ion Creangă. *Povestea unui om leneș*. În: Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*. București: Humanitas, 2014, p. 287-289.

³⁶ Grigore (Ciobanu) Cati. *Emil Botta – poetica elementelor. Râsul tăcut – între a trăi și a visa*. În: „Studii de știință și cultură”, Vol. XV, Nr. 3 (septembrie), 2019, p. 68, 73-74.

³⁷ Д.Ф. Решетилло. *Изложение истории, географического распространения, статистики, этиологии, бактериологии, распознавания, лечения, законодательства и общественной профилактики проказы (Продаётся в пользу прокажённых)*. Санкт-Петербург: Издание К.Л. Риккера, 1904, с. V.

Din cauza membrilor atinse de boală, leproșilor le era atribuită imaginea unor indivizi care au „picioare de elefant” – *Lepra elephantia* sau *Elephantiasis*. Acest tip de lepră este cauzat de deformarea ligamentelor și inflamarea excesivă a membrilor inferioare³⁸. Bolnavii de lepră mergeau cu dificultate, mișcărilor lor fiind destul de lente, dar acest fapt nu însemna deloc că erau leneși sau trântori. Leproșii prestau anumite munci agricole sau meșteșugărești în comunitățile lor, primind cu timpul și dreptul de ași edifica biserici și de a întreține propriile cimitire în apropiere de locașurile de cult. Pretinsa lenevie a leproșilor apărea pe fundalul izolării și marginalizării lor, a necunoașterii de către majoritatea oamenilor a manifestărilor adevărate ale bolii. Mișcărilor lor încetinite erau cauzate de durerile și suferințele fizice, de chinurile provocate de această maladie sâcâitoare de lungă durată. În fond, leproșii erau oameni profund nefericiți, înstrăinați pe viață de cei apropiați și dragi, izolați de lume în leprozerii sau în azilurile Sfântului Lazăr, în lazarete, și discriminați pe criteriu de boală în legislație și de societate în ansamblu. Principala instituție care a fost tolerantă față de leproși a fost Biserica, Isus, arătându-se îngăduitor față de „buboși”. Bisericele ortodoxă și catolică le acordau sprijin și asistență socială bolnavilor atinși de lepră, transmițându-le enoriașilor că nimeni în lumea aceasta nu este ferit totalmente de această boală, inclusiv și unii ierarhi eclesiastici au suferit de „boala sfântă”, cum mai este numită lepra în Biserica lui Hristos³⁹.

În epoca medievală leproșii, fiind însemnați de boală pe corpul lor, erau considerați „purtători ai patimilor datorită nerespectării grației divine”. În cazul leproșilor, boala lor era explicată din punct de vedere religios. Totodată, de rând cu alte grupuri sociale, leproșii erau stigmatizați. Stigmatetele reprezentau semne „efectuate pe corp ca indiciu al unei moralități îndoielnice”. Aceste tăieturi și arderi practicate pe corp „serveau ca semne distinctive pentru sclavi, criminali, hoți, trădători și prostituate”. Stigmatetele „avertizau asupra caracterului respectivei persoane”, practica dată având origini în Grecia antică unde sclavii fugari și criminalii erau însemnați cu fierul roșu⁴⁰. Totuși, leproșii fiind stigmatizați pe criteriu de boală, se deosebeau în mod evident de categoriile care reprezentau mediile marginale și criminale ale societății. Cu regret, dar o astfel de atitudine discriminatorie față de leproși a persistat în multe societăți, inclusiv până în epoca contemporană.

³⁸ *Ibidem*, p. 342.

³⁹ Simon Monahul. *Sfântul Nichifor Leprosul, Făcătorul de minuni (1890-1964)*. Ediție îngrijită de Cătălin Grigore. București: Editura Iona, 2020, p. 10.

⁴⁰ Laura Surdu. *Mecanismele de construcție și deconstrucție a stigmatizării, în cazul romilor din România*. În: „Calitatea vieții”, București, 2010, Nr. 1-2, p. 53.

Concluzii

Fiecare boală în parte exercită un anumit impact asupra omului, impactul respectiv depinzând de vârsta pacientului, de universul său de cunoaștere și de cultura sa generală. Cu cât erau mai precare cunoștințele medicale ale oamenilor cu atât era mai bogat imaginarul colectiv despre bolile asociate cu demoni, forțe oculte sau personaje malefice. Bolile contagioase – ciuma, holera, lepra, variola – erau cele mai devastatoare, respectiv și reprezentările oamenilor despre ele abundă în imagini și detalii fantasmagorice. În spațiul românesc oamenii erau convinși că aceste maladii infecțioase nu pot avea origine locală, dar sunt aduse de străini, în special de soldații ruși și turci. Ca regulă, aceste boli sunt personificate în credințele populare, au rude sau chiar sunt înrudite între ele, fiind puse mai mereu pe devorarea oamenilor. Spre deosebire de Ciumă și Holeră, Lepra nu avea nevoie de reprezentări imaginare deoarece leproșii puteau fi întâlniți în zonele marginale ale marilor orașe sau în locuri izolate din spațiile rurale. Prin chipul său hidos leprosul insufla frică oamenilor din jur, alimentându-le stereotipurile și prejudecățile despre acești suferinzi nefericiți care erau tolerați doar de Biserică.